

Sámediggi
Sámedigge
Sámiediggie
Saemiedigkie

Forskningspolitisk strategi

Dnr 1.3.5-2020-1169

*"Research is important to reconciliation
in the creation of a national memory"*

Citat ovan: Senator Murray Sinclair, national dialogue in March 2019. Kanadas strategiska plan för urfolksforskning: *Setting new directions to support Indigenous research and research training in Canada, 2019-2022*

Antagen av Sametinget	Sametingets styrelse xx, plenum xx
Diarienummer	Dnr 1.3.5-2020-1169
Ansvarig	Sametingets styrelse
Utarbetat av	Kanslistab
Dokumenttyp	Strategi
Gäller	Tillsvidare

Innehåll

Förord	3
Inledning	4
Värdegrund och övergripande mål.....	6
Samiskt självbestämmande	9
Avkoloniserad forskning.....	12
Ansvarighet	16
Ekonomiska resurser och starkare infrastruktur.....	19
Fotnoter och referenser.....	23

Förord

De senaste decennierna har utvecklingen gällande urfolksfrågor internationellt sett uppmärksammat i allt högre grad, däribland urfolksforskning. Sametinget har inför varje ny forskningspolitisk proposition från svenska regeringen framfört synpunkter om vikten av ett samiskt urfolksperspektiv i den svenska forskningspolitiken och att Sverige saknar en nationell, övergripande forskningspolitisk strategi för urfolket samerna och samiskrelaterad forskning. Det saknas även ett samiskt urfolksperspektiv i de nationella forskningsprogrammen, det finns knapphändig eller ingen samisk representation i sammanhang som styr forskningens strategiska inriktning och den samerelaterade forskning som finns är otillräckligt finansierad.

Detta är inte en hållbar utveckling för urfolket samerna. Sametinget anser att den svenska regeringen har ett mycket stort ansvar för att lyfta samerelaterade forskningsfrågor i den svenska forskningspolitiken. Det finns många möjligheter och en inneboende positiv kraft i en nationell satsning på samisk forskning, både för Sverige som en internationellt ledande forskningsnation och för det samiska folket. Samerelaterad forskning har en mycket viktig bekräftande och synliggörande funktion när det gäller att lyfta frågor om samernas rättsliga status som urfolk, självbestämmande och rätten till land och vatten.

Sametinget anser vidare att samisk forskning och samiska kunskaper har reella möjligheter att vara goda redskap som bidrar till det nationella genomförandet av Agenda 2030 och hållbarhetsmålen. Agenda 2030 och hållbarhetsmålen grundas i de mänskliga rättigheterna och målen kan bara uppnås om folkrättsliga principer om jämlikhet, deltagande och ansvarsskyldighet respekteras. Samiska kunskaper, förhållningssätt och värderingar till naturen och till varandra har ett allmänmänskligt värde, inte minst sett till aktuella klimatförändringar och samhällsutmaningar som finns såväl lokalt som nationellt och globalt. Samerna är vägvisare för ett hållbart samhälle där en bärkraftig natur med hög biologisk mångfald och ett intakt, sammanhållet landskap är en viktig förutsättning. Vi strävar efter att berika debatten om en hållbar framtid med vår kunskap – framför allt i Sápmi men även utanför. Samernas strävan efter självbestämmande måste ha urfolkets egna värderingar och kultur i centrum. Bara genom ökad förståelse och samarbete kan vi skapa en gemensam framtid.

Sametinget ser därmed behov av att lyfta ett samepolitiskt ställningstagande i frågan. Denna forskningsstrategi är en sammanfattning av de strategiska övervägningar och principiella utgångspunkter som Sametinget anser kan bilda grund för en ny nationell framåtsyftande samisk forskningspolitik. Den ska ses som ett inspel till regeringen, regioner och län i deras forskningspolitiska utvecklingsarbete samt forskningsfinansiärer, andra myndigheter, forskningsinstitutioner och enskilda forskare samt övriga samiska intressenter, organisationer och institutioner. Strategin utgör också arbetsunderlag för Sametingets egna strävanden och planering.

Sámedigge/Sámiediggie/Saemiedigkie/Sametinget

Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmien

Skábmamánnu/Basádismánnu/Juhtátmánno/Rahka/november 2020

Inledning

Grundläggande utgångspunkter för Sametingets forskningsstrategi är urfolksperspektivet, svenska statens kolonisering av Sápmi och ett folkrättsligt perspektiv, eftersom dessa faktorer fundamentalt påverkar både den samiska forskningen i Sverige och övriga Sápmi.

Sedan stater började kolonisera för dem okända territorier, har urfolk i dessa områden utsatts för exploatering av olika slag. Deras kultur, språk och kunskapssystem har återkommande utsetts som forskningsobjekt och deras kroppsbyggnad och utseende som individer tillhörande specifika etniska grupper eller minoriteter har ingående undersökts, dokumenterats och analyserats. Forskningen har ofta genomförts utan urfolkets samtycke och av forskare utan anknytning till de grupper som undersökts. Den har inkräktat på urfolkets rätt till självbestämmande och har många gånger gett lite eller inget tillbaka till de samhällen, gemenskaper och individer som undersökts. Även urfolket samerna och Sápmi har erfarenheter av forskningsrelaterade övergrepp. Ett historiskt exempel på svenska sidan av Sápmi är de undersökningar av samer som genomfördes av Herman Lundborg vid Statens rasbiologiska institut i Uppsala.

De senaste decennierna har urfolksforskningen globalt sett utvecklats snabbt. Många frågor inom forskningsområdet är direkt jämförbara oavsett vilket urfolk det handlar om. Inom den aktuella forskningen har man också lyft koloniala strukturers betydelse och att kolonisationsprocesser fortfarande pågår som ett arv som lever kvar i majoritetssamhället i form av västerländska normer, värderingar och tankemönster som har konsekvenser för dagens urfolkssamhällen.¹

Detta gäller inte minst Sverige som ännu inte uppmärksammat sin koloniala historia till fullo och dess betydelse för samernas begränsade inflytande, brist på självbestämmande, osynliggörandet av samer i det omgivande majoritetssamhället samt den strukturella diskriminering som osynliggörandet medför. Sverige anses ofta vara ledande på den internationella arenan i arbetet med mänskliga rättigheter och ökad respekt för urfolk. I den nationella politiken visar dock regeringen en betydligt större eftergivenhet när det gäller samiska frågor, framför allt mot intressen som konkurrerar eller är motstridiga mot samiska mark-, miljö- och rättighetsfrågor.

I Sverige har samerelaterad forskning länge varit ett populärt vetenskapligt fält som lockat forskare från många olika discipliner. Olika forskningsprojekt har lett till en god kunskapsutveckling om de samiska språken, kulturen och näringarna såväl som samisk historia etc. Dock har diskussioner förts de senaste decennierna om forskningens relevans för det samiska samhället. Relevans gäller både inom forskningen, dvs att forskarna tar till vara och bygger vidare på befintlig kunskap och vilken användning mottagarna eller deltagarna har av forskningen och dess resultat. Det finns många goda exempel på forskning som utförs tillsammans med och till nytta för samerna. Ett sådant exempel är rättsvetenskaplig forskning vid Luleå tekniska universitet som utgjort underlag i domskälen för Girjasdomen år 2020.² Tidvis handlar dock forskningens frågeställningar mer om andras problem med till exempel renskötseln eller samiska förhållanden, än problemformuleringar gjorda utifrån ett samiskt perspektiv.³

För att tydliggöra forskningsinstitutioners och forskares ansvar att förkasta den historiska positionen att betrakta urfolk, däribland samer, som forskningsobjekt, är det viktigt att fokusera på

en strävan bort från att forska *om* samer till att forska *med* samer. Av den anledning används i denna strategi benämningar som forskning med samisk tematik, samerelaterad forskning eller samisk forskning som alla i bred mening omfattar betydelsen forskning som rör frågor som på ett eller annat sätt berör samer och/eller samiska förhållanden. Det primära när det gäller att definiera samisk forskning är inte en precisering av begreppet, utan vad det syftar till. Samisk forskning ska vara relevant för dem och de förhållanden och sammanhang forskningen omfattar. Syftet med samisk forskning måste vara att få kunskap som kan bidra till att stärka, bevara och utveckla det samiska samhället, dess kultur, språk, näringar, medinflytande och ytterst ett självbestämmande för det samiska folket över sin egen utveckling.⁴

Mot bakgrund av detta beskriver Sametinget fyra övergripande principer i denna strategi.⁵ Principerna ska ses som en grund vid planering, processledning och beslut när det gäller samisk forskning för regeringen, regioner och län i deras forskningspolitiska utvecklingsarbete samt forskningsfinansiärer, andra myndigheter, forskningsinstitutioner och enskilda forskare samt övriga samiska intressenter, organisationer och institutioner.

Vidare ska forskare alltid ta hänsyn till vår värdegrund *Eallinbiras* samt jämställdhet och samiska språk som två allmänna kriterier som ska beaktas vid all samisk forskning. De fyra strategiska principerna är oupplösligt förenade, där varje framgång inom en av principerna är beroende av framgång inom de övriga:

Samiskt självbestämmande – verka för samernas rättigheter att själva fastställa egna forskningsprioriteringar, identifiera vad som är relevant forskning för det samiska samhället samt utökad samisk data- och arkivsuveränitet.

Avkoloniserad samisk forskning – medvetandegöra kolonialismens inverkan i västerländska forskningstraditioner, kunskapssystem och vetenskapliga institutioner och de konsekvenser detta medför för samisk forskning, samt respektera, tillvarata och använda *árbediehtu*, samiska traditionella kunskaper, samisk värdegrund och kunskapssystem och befrämja gemensamma initiativ där forskning sker i samverkan med det samiska samhället.

Ansvarighet – forskare, vetenskapliga institutioner och ansvariga för forskningsprojekt med samisk tematik måste ta ett större ansvar för att forskningen bygger på respektfulla relationer med samiska kunskapsbärare, där relevansen och metoderna för båda parter samt inverkan av forskningen för det samiska samhället identifieras i varje forskningsprojekt. Samiska värdegrunder och kunskaper ska värderas och erkännas samt samisk etik och samiska riktlinjer ska vägleda forskningspraxis.

Ekonomiska resurser och investeringar i infrastruktur – tillgången till ekonomiska resurser och övriga resurser för samisk forskning och forskningsinfrastruktur i Sverige och Sápmi måste förbättras och utökas markant och är en förutsättning för att de övriga principerna ska kunna tillämpas.

Värdegrund och övergripande mål

VÄRDEGRUND

Vår gemensamma värdegrund *Eallinbiras* skapar relationer till andra människor och gör det möjligt att förstå varandra. Vi var tvungna att lära oss den västerländska värdegrunden som den koloniserande makten förde med sig; den kristna religionen, skriftspråket, kroppsspråket, det naturvetenskapliga, pedagogiska, juridiska och kapitalistiska språket och sist men inte minst svenska (norska, finska, engelska m.fl.).

Den samiska synen på naturen som ett besjälade, levande väsen står i stark kontrast till den västerländska natursynen. Vår natursyn har präglat våra värderingar, sedvänjor, sociala strukturer och relationer. Värdegrundsförståelsen och respekten för varandra måste vara ömsesidig. Få om ens någon västerländsk kultur har lärt sig vårt språk och vår värdegrund – vilket ger oss en känsla av att inte tas på allvar. Därför finns det också många fördomar, de flesta är baserade på okunskap eller missförstånd – även idag. Det gör ont att vara osynlig och isolerad. Vi hedrar våra förfäder och respekterar deras kunskap och visdom. Det är dags att vi återerövrar vår rätt till existens. Vi är glada och stolta över vår vackra kultur, vår djupa relation till naturen och vår rika kunskap om ett aktsamt nyttjande av naturen. Vi strävar efter att berika debatten om en hållbar framtid med vår kunskap – framförallt i Sápmi men även utanför. Bara genom ökad förståelse och samarbete kan vi skapa en gemensam framtid.

Det samiska förhållningssättet utgår från *árbediehtu*, samisk traditionell kunskap som handlar om att människan, naturen och landskapet utgör en odelbar helhet, ett holistiskt synsätt. Samernas strävan efter självbestämmande måste ha urfolkets egna värderingar och kultur i centrum och följande förhållningssätt är vägledande:

Oahpahit – att leva som vi lär och att få andra att skaffa sig samisk kunskap och handla efter den. Det innebär att aktivt transformera vårt kulturella arv till att passa aktuella situationer och att påminna oss om att samiskt inflytande inte kan förverkligas utan respekt för alla sidor av traditionerna, kulturen och andligheten.

Gal dat oahppá – ge förtroende i en tillåtande och accepterande miljö där vi lär av varandra.

Searvelatnja – en samisk arena där kunskaper, kompetens och värderingar delas och sprids i en ömsesidig lärandeprocess bland uppmuntrande medmänniskor.

Iešbirgejeaddjit – kunna hantera situationer självständigt och tillsammans med andra. En holistisk process där människor kan och vill ta egna initiativ.

Värderingar är starkt kopplade till samernas strävan efter *iešmearrideapmi* (självbestämmande) då ett urfolks självbestämmande har urfolkets egna värderingar och kulturyttringar i centrum. En förutsättning för en utveckling mot ett självbestämmande på egna villkor är att vara *pro-aktiivvalas* (ha en proaktiv mentalitet).⁶

Även språket är starkt förknippat med *árbediehtu* och samiskans ordriktighet när det gäller att beskriva naturens utseende och olika sorters snö illustrerar hur sammankopplade språk, kultur och

natur är. Det är därför samiska språk är av central vikt vid överföring och bevarande av *árbediehtu*, och bör därmed även beaktas vid all övrig samerelaterad forskning.

Vidare har Sametinget i sitt jämställdhetsprogram framhållit vikten av självbestämmande och att lyfta kolonisationens inverkan på även jämställdheten i Sápmi:

”Jämställdhet är en viktig del i arbetet med att dekolonisera och stärka det samiska folket och samhället. Genom att arbeta långsiktigt med jämställdhet bidrar man till psykisk och fysisk hälsa, levande kultur och ett starkare samhälle.”⁷

För att få en verklig förankring av forskningspolitiken vill Sametinget ha in förslag på **en långsiktig vision för samisk forskningspolitik** eller viktiga faktorer, beståndsdelar och/eller värdeord som bör ingå i visionen. I samband med remissyttrandena välkomnar Sametinget synpunkter på detta.

SAMETINGETS ÖVERGRIPANDE MÅL

I enlighet med vår värdegrund har Sametinget identifierat följande övergripande målsättningar. Dessa ska ses som grundläggande och i förhållande till de delmål och insatser som föreslås i strategin.

- Sametinget ska verka för att svenska staten i samarbete med Sametinget och det samiska folket utreder och implementerar konsekvenserna av erkännandet av samerna som ett folk med rätt till självbestämmande i enlighet med 1 kap. 2 § femte stycket regeringsformen, där det föreskrivs att det samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas.
- Sametinget ska verka för en implementering av FN:s urfolksdeklaration i svensk lagstiftning samt att Sverige ratificerar ILO-konvention 169 om urfolks rättigheter.
- Sametinget, den svenska staten och det samiska folket ska tillsammans arbeta för att etablera en konsultationsordning mellan svenska staten och det samiska folket.
- Sametinget ska verka för att arbetet med en Nordisk Samekonvention kommer till ett avslut. Konventionen ska upprätthålla och förstärka existerande folkrättsliga normer för urfolks rättigheter och harmonisera lagstiftningen i Norge, Sverige och Finland.

SAMETINGETS FORSKNINGSSTRATEGISKA DELMÅL

Följande delmål finns i Sametingets klimatstrategi och är ändamålsenlig även i denna strategi:

- **Dássálas ovdanahttin** (balanserad utveckling) – målet innebär att traditionell och vetenskaplig kunskap likställs och kombineras med nya erfarenheter för att vidareutvecklas.⁸

Nedan följer övriga forskningsstrategiska delmål på medellång och lång sikt, som utvecklas i varje följande kapitel med föreslagna målsättningar på kortare sikt:

Sametinget ska verka för att följande delmål genomförs på medellång (ca 5-7 år) sikt:

- Att arkivcentrumlösningar etableras för urfolket samernas arkiv.
- Att utveckla en form av gemensamt samiskt resurscentra med fast finansiering och kontinuerlig verksamhet för att stötta aktionsforskning kopplad till *árbediehtu*.
- Att Sametinget får samordningsansvar (fokalpunkt) kopplat till genomförandet av artikel 8(j) i FN:s konvention om biologisk mångfald, när det gäller samisk kunskapstradition och samiska förhållanden.
- Att skapa ett eget forskningsetiskt råd. Detta bör bestå av samiska kunskapsbärare och forskare som arbetar utifrån samiska forskningsetiska riktlinjer. På sikt bör målet vara att skapa ett forskningsetiskt råd som är gemensamt för alla länder inom Sápmi.

Sametinget ska verka för att följande delmål genomförs på lång (ca 7-10 år) sikt:

- Att en funktion med permanent finansiering för forskningsförmedling och omvärldsbevakning av samisk forskning etableras.
- Att ett långsiktigt nationellt samiskt forskningsprogram inrättas i Sverige, med norsk modell som förebild.
- Att en samisk högskola skapas på svensk sida av Sápmi.
- Att ett eget samiskt forskningsråd med motsvarande funktion som exempelvis Vetenskapsrådet, Formas, Vinnova och Forte etableras.
- Att det skapas nya institutioner för samisk forskning vid ett eller flera universitet och högskolor.
- Att svenska Sametinget tillsammans med Sametingen i Finland och Norge (samt även i framtiden inkludera samer i Ryssland) arbetar för att etablera en gränsöverskridande forskningsinstitution med liknande funktion som dagens forskningsråd har. I samband med detta utreds en etablering av en nordisk samisk forskningsfond för koordinering och samarbete med samiska forskningsmiljöer mm på norsk och finsk sida.⁹

Samiskt självbestämmande

För att nå vision och övergripande målsättningar för samiskt självbestämmande, krävs att det samiska folket själva kan fastställa egna forskningsprioriteringar, identifiera vad som är relevant forskning för det samiska samhället samt har överblick över, tillgång till och kan samordna samiska arkiv, datakällor och kunskapssammanställningar. Målsättningar på kort sikt (upp till 5 år) är:

- ✓ Sametingets övergripande målsättning är att en konsultationsordning etableras samt att den Nordiska Samekonventionen färdigställs och fastställs. Sametinget ska arbeta för att permanenta medel tillskjuts Sametinget för att stärka och utveckla samverkan mellan Sametinget och samebyarna, sameföreningarna, lokala, nationella och internationella samiska samverkansorgan samt institutioner, myndigheter och organisationer med anknytning till samisk forskning. Detta i syfte att finna metoder och sätt att ta fram forskningsteman utifrån behov i det samiska samhället och ett samiskt perspektiv, samtidigt som forskarsamhällets behov av relevant forskning och kunskapsuppbyggnad tillgodoses. En konsultationsordning mellan Sametinget och svenska staten samt en gemensam Nordisk Samekonvention ger möjligheter att utveckla denna samverkan genom samverkansavtal eller andra former av gemensamma, principiella överenskommelser.
- ✓ Sametinget ska arbeta för att en konsekvensutredning och rekommendationer tas fram med målsättningen att ett samlat statligt förvaltningsansvar för det samiska kulturarvet överförs i samisk förvaltning, samt att Sametinget utses till statistikansvarig myndighet med ett samlat data- och statistikansvar gällande samisk närings- och samhällsliv.
- ✓ I samband med beredningsprocessen för sanningskommissionen ska Sametinget ta fram relevanta och av det samiska folket efterfrågade forskningsteman för att bland annat belysa konsekvenserna av svenska statens kolonisation av Sápmi. Vidare ska Sametinget, den samiska sanningskommissionen och det samiska folket i samverkan ytterligare utveckla viktiga forskningsteman och projekt för att stödja den fortsatta samiska sannings- och försoningsprocessen och avkoloniseringen av samisk forskning.

BAKGRUND

Sverige har fått återkommande kritik från internationella granskningsorgan för brister när det gäller att tillgodose samernas möjligheter att påverka beslut som rör dem. Exempelvis har OECD framhållit att det bör upprättas en kontinuerlig strategisk dialog mellan den svenska regeringen och Sametinget gällande en övergripande, nationell samepolitik för att motverka stuprörstänkande både inom svensk politik och hos myndigheter på nationell, regional och lokal nivå. På sikt bör även Sverige reformera samiska rättigheter för att hantera samernas behov och bättre stödja deras unika kulturella identitet och självbestämmande menar OECD. Det är en process som är både

krävande och i högsta grad politisk, men innebär en utveckling som har internationellt stöd och erkännande.¹⁰

I både Norge och Finland finns en konsultationsskyldighet som omfattar myndigheter. I överenskommelsen om konsultationer mellan Norges regering och det norska Sametinget förekommer bland annat alla ideella och materiella former för samisk kultur, som musik, teater, litteratur, konst, media, språk, religion, kulturarv, materiella rättigheter, traditionell kunskap, ortnamn, hälsa och sociala frågor, förskola, utbildning och forskning. Motsvarande frågor bör kunna bli aktuella för konsultation även i Sverige. Att införa en konsultationsordning är i linje med rekommendationer från bl.a. FN:s rasdiskrimineringskommitté och kommittén för mänskliga rättigheter, liksom med den europeiska ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter samt förslaget till Nordisk Samekonvention.¹¹

Ändamålet med den Nordiska Samekonventionen är att bekräfta och stärka det samiska folkets rättigheter så att samerna kan bevara, utöva och utveckla sin kultur och sitt samhällsliv med minsta möjliga hinder av landgränserna. Konventionen behandlar bl.a. rätten till självbestämmande och konsultation med företrädare för det samiska folket. Förhandlingsdelegationerna har tagit fram en överenskommen konventionstext för undertecknande och ratificering av de tre staterna. Artikel 22 innehåller en skrivning om samiskt kulturarv:

”Staterna ska ta hänsyn till samiskt kulturarv, samiska kulturella uttryck och samisk traditionell kunskap när de fattar beslut i frågor som rör samiska förhållanden. Samiskt materiellt kulturarv ska skyddas i lag. Staterna ska verka för att det samiska immateriella kulturarvet tryggas. Sametinget eller myndigheter i samarbete med Sametinget, samiska museer eller andra samiska institutioner ska ansvara för frågor om samiskt kulturarv. Samiskt kulturarv som innehas av staten eller ett annat offentligt organ ska förvaltas av Sametinget eller av museer eller institutioner i samarbete med Sametinget. Staterna ska verka för att samisk kulturegendom återförs och förvaltas enligt tredje stycket.”¹²

Sametinget har i samband med regeringens arbete med en långsiktig arkivpolitik för förvaring och kulturarv föreslagit att Sametinget ska ha det samlade statliga förvaltningsansvaret för insamling, bevarande, vetenskapliga bearbetningen samt spridningen av kunskap och material om det samiska språket samt samiska dialekter, folkminnen, folkmusik och namn i Sverige. Sametinget efterfrågar också ett uppdrag att utreda hur det statliga ansvaret för samiska kulturarv i Sametingets regi kan organiseras och finansieras. En samisk arkivfunktion under Sametingets ledning blir en viktig del av det samiska folkets bevarande av och tillgång till sitt kulturarv och stärker också urfolkets självbestämmande och demokrati.¹³

Även OECD har tagit upp frågan om samiska kunskaps- och datasamlingar och menar att det krävs insatser för att förbättra insamlingen och spridningen av data och statistik, bland annat utökade resurser för att avgöra vad som nu finns samlat samt av vem. Det behövs också resurser för att analysera hur dessa data och statistiska uppgifter kan sammanställas på ett jämförbart sätt för att ge en mer robust bild av samiska villkor och främja samisk forskning och näringslivsutveckling.¹⁴

I Kanadas sannings- och försoningskommissions rapport *Honouring the Truth, Reconciling for the Future* lyfts betydelsen av forskning för att uppnå framsteg i förståelsen av försoning. 2017 bildades därmed Kanadas kommitté för forskningskoordinering (CRCC) som skapade en nationell dialog

med urfolksorganisationer och sammanslutningar för att tillsammans utveckla en interdisciplinär urfolksforskning och modell för forskningsutbildning som bidrar till försoning. Kanadas regering avsatte 3.8 miljoner dollar i budgeten för 2018 för att utveckla en strategisk plan som identifierade nya sätt att genomföra forskning med och av urfolk, inkluderat kapacitetsbyggande åtgärder för urfolk att leda sin egen forskning och i partnerskap med övriga forskningsvärlden. Denna process som är sprungen från arbetet med sanningskommissionen i Kanada, kan vara en modell även för Sápmi och de samiska sanningskommissionerna i de nordiska länderna.¹⁵

Här följer några synpunkter och förslag på prioriterade forskningsteman som hittills framkommit i samiska sammanhang.

- Forskning med samisk tematik har stora möjligheter att skapa synergieffekter genom bredare samverkan med åtskilliga andra forskningsdiscipliner och ämnesområden. Exempel på övergripande teman som berör urfolk över hela världen är traditionell kunskap samt miljö- och klimatfrågor – framför allt ur ett hållbarhetsperspektiv - etnicitet och koloniseringen av urfolks traditionella marker och vatten.
- Samisk hälsa (inom detta område finns även pågående forskningsprojekt i Sverige och Norge) t.ex. hur kolonisationsprocesserna, assimilering- och diskrimineringsprocesserna påverkat samernas demografi och hälsosituation.
- Demokratifrågor, exempelvis utifrån statsvetenskapligt perspektiv, såväl generell som specifik nivå. Detta inrymmer stora frågor som exempelvis självbestämmande och inflytande vilket har stor betydelse för framtidens Sápmi.
- Forskningsfrågor, exempelvis med rättsvetenskapligt perspektiv utifrån mänskliga rättigheter och minoritetslagstiftning samt urfolksrättigheter, om bristen på samiskt självbestämmande, bristande respekt för både samernas rätt till mark och vatten samt skydd för dessa rättigheter, brist på samisktalande lärare, svensk rovdjurspolitik och övrig markexploatering med kumulativa effekter som undergräver förutsättningarna för bärkraftig renskötsel.
- Organisatoriska frågor och kunskap ur ett maktperspektiv – samhällsstrukturer, maktstrukturer, majoritetssamhälle kontra det samiska samhället. Samiska förvaltningsmodeller.
- Övrigt såsom samisk genusforskning, språkforskning och språkrevitalisering, identitetsfrågor, företagsamhet och ekonomisk utveckling, turism, slöjd och hantverksteman, samebyarnas förnyelse, information och utbildningsfrågor samt samisk kultur och kulturarvsfrågor.
- Generellt sett är det viktigt att samiska ungdomarnas situation och erfarenheter från olika bakgrunder beaktas när forskningspolitisk agenda planeras, exempelvis när det gäller demokratifrågor, organisations- och beslutsprocesser. Samisk forskning måste även beakta att samerna inte är homogent kollektiv. Samiska intressen och den samiska kulturen och förutsättningarna har alltid varit olika i Sápmi och varierar stort fortfarande vilket forskningen inte alltid lyckats lyfta fram.
- Miljö och klimat – konsekvenser av klimatförändringar och av naturresursexploateringar för rennäringen och andra samiska näringar och det samiska samhället, inklusive ekonomiska, sociala och rättsliga förhållanden. Naturresurser – konsekvenser för samiska näringar och samiska samhället av skogsbruk, turism, storskaliga exploateringar i gruvor, vindkraft mm.

Avkoloniserad forskning

För att medvetandegöra kolonialismens inverkan i västerländska forskningstraditioner, kunskapssystem och vetenskapliga institutioner och de konsekvenser detta medför för samisk forskning, krävs respekt för, tillvaratagande och användande av *árbediehtu*, samiska kunskapssystem och samiska värdegrunder samt att gemensamma initiativ där forskning sker i samverkan med det samiska samhället främjas. Målsättningar på kort sikt (upp till 5 år) är:

- ✓ Sametinget ska verka för delmålet att utveckla en form av gemensamt samiskt resurscentrum med fast finansiering och kontinuerlig verksamhet för att stötta aktionsforskning kopplad till *árbediehtu*, samiska kunskapsparadigm samt samisk forskning utifrån urfolksmetodologier. Samverkan är nyckeln för att utveckla samisk forskning och stärka det praktiska kunskapsbevarandet. Sametinget ska därför inledningsvis arbeta för att upprätta ett nätverk för att lyfta frågan i samarbete med samiska organisationer, föreningar m.fl. och forsknings- och utbildningsinstitutioner samt myndigheter och organisationer med anknytning till forskning.
- ✓ Sametingets ska i sitt arbete med en samisk sanningskommission beakta kolonialismens inverkan för samiska kunskapssystem, *árbediehtu* och urfolksmetodologier i Sápmi, samt ta fram förslag på insatser kopplade till detta.
- ✓ Sametinget ska verka för ökade möjligheter att prioritera satsningar på *árbediehtu* och traditionell kunskap i kommande EU-program.
- ✓ Sametinget ska verka för en utökad användning av samiskt språk i forskning med anknytning till samisk tematik, samt utökade resurser för detta. Förslagsvis med mentorsprogram för forskare med samisk tematik utifrån en modell liknande Samiskt språkcentrums mentorsprogram *Bihkedäzza*.
- ✓ Sametinget ska arbeta för att Sametinget ska ges det nationella samordningsansvaret (fokalpunktsansvar) kopplat till genomförandet av artikel 8(j) när det gäller samisk kunskapstradition och samiska förhållanden. Sametinget anser att samordningsansvaret bör utformas utifrån två huvudfunktioner med specificerade uppgifter:

1. Stödja den nationella fokalpunkten i uppföljningen av det nationella genomförandet av beslut och åtaganden inom ramen för artikel 8(j) och relevanta artiklar, genom att Sametinget:

- Tar fram underlag och på annat lämpligt sätt hjälpa till med att förbereda Sveriges agerande inom ramen för den mellanstatliga processen inom artikel 8(j). I detta sammanhang ska Sametinget i lämpliga delar ha kontakter med ansvarigt departement och delta i politisk beredning.
- Bevakar och deltar på relevanta möten och i internationella nätverk inom ramen för artikel 8(j) och urfolksrättigheter,

- Tar fram underlag för den nationella rapporteringen till konventionens sekretariat samt för annat policyarbete mm.
- Informerar samiska kunskapsbärare och svarar på frågor om artikel 8(j).

2. Samordna/Underlätta samverkan mellan samiska kunskapsbärare och myndigheter.

Inom denna roll avser Sametinget att främja respekten för och öka användandet av *árbediehtu* och sedvanebruk samt att stärka samiska kunskapsbärares deltagande in myndigheternas besluts- och förvaltningsprocesser som berör bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald genom att:

- Inrätta och ansvara för ett samiskt programråd. Programrådet bör bestå av representanter från samiska kunskapsbärare/organisationer och myndigheter som träffas regelbundet. I programrådets funktion och uppgifter bör ingå att:
 - utbyta information om behov, hinder, svårigheter i fråga om implementeringen av artikel 8(j) och 10(c) gemensamt föreslå lösningar och positiva exempel som underlättar genomförandearbetet,
 - behandla frågor om tillämpningen av *árbediehtu* och kunskapsbärares deltagande i relevanta processer inom myndigheternas verksamhetsområden.
- Sprida *árbediehtu* och betydelsen av denna för bevarandet av biologisk mångfald hos andra myndigheter.
- Hantera ekonomiska ersättningar till kunskapsbärare för deltagandeprocesser hos myndigheter.

16

BAKGRUND

Avkolonisering, eller dekolonisering (eng. decolonized), är ett brett område som omfattar en mängd olika infallsvinklar och forskningsdiscipliner som kan kopplas till samisk forskning. Generellt har begreppet använts för att hänvisa till en intellektuell avkolonisering av kolonistörers idéer och normer som får de koloniserade att känna sig underlägsna. Begreppen har även använts i urfolksforskning och har där fått stort genomslag. Bland annat har urfolksforskningen uppmärksammat problematiken med att vetenskapliga institutioner och västerländsk forskning ofta är präglade av en kolonial historia. I Kanada, Australien och Nya Zeeland betonas att andra kunskapssystem än de styrande västerländska forskningsparadigmen måste tas i beaktande i urfolksforskning, exempelvis urfolks traditionella metoder för lärande och kunskapsbyggande.¹⁷

Det finns alltså en risk med att oreflekterat använda västerländska vetenskapliga teorier och begrepp i samisk forskning. Majoriteten av dessa teorier har sin grund i västerländskt tankemönster, normer och värderingar som kanske inte har sin motsvarighet i samiska sammanhang. Att applicera dessa teorier på samiska förhållanden och förutsätta att de vetenskapliga teorierna överensstämmer med eller är applicerbara på ett samiskt synsätt kan leda ytterligare distansering mellan forskning och de samiska kunskapsbärarna. Det är därför ytterst viktigt att samisk forskning sker utifrån samiska erfarenheter, begrepp och värdegrunder. Samtidigt är det lika viktigt att samisk forskning har ett värde utanför det samiska samhället och att *árbediehtu* kan bli en del av den moderna forskningen och bidrar till ökad kunskap både i vetenskapliga

sammanhang och är till nytta för det omgivande majoritetssamhället. I Sametingets policydokument *Árbediehtu* utvecklas detta resonemang:

”Traditionell kunskap ska inte betraktas som en motsättning till vetenskaplig modern kunskap, utan det är två kunskapstraditioner som existerar sida vid sida och kompletterar varandra. Det traditionella kunskapsparadigmet ska inte ersätta vetenskapliga kunskapstraditioner utan det handlar om att *árbediehtu* ska värderas och respekteras på samma sätt som andra kunskapsparadigm. Den vetenskapliga forskningstraditionen kan ha en negativ inverkan på traditionell kunskap, eftersom den söker efter en objektiv och universell sanning, vilket inte återfinns i de traditionella kunskapsystemen, eftersom de har sin bas i andra värdegrunder. Den traditionella kunskapen kan beskrivas med att det inte förekommer motsatsförhållanden, varken mellan det jordnära/praktiska/materiella och det andliga/immateriella, inte heller mellan empiri och objektivitet och det heliga/intuitiva.”¹⁸

Även i FN:s konvention om biologisk mångfald fastslås att traditionell kunskap ska respekteras och hanteras på lika villkor som andra former av kunskap. För att detta ska ske måste hänsyn tas till traditionell kunskap i förvaltning och beslutsfattande och för att det i sin tur ska ske måste det finnas kännedom om vad traditionell kunskap är och hur den kan användas för att bevara och hållbart nyttja biologisk mångfald.

Sverige har en västerländsk kunskapstradition där akademisk kunskap och vetenskaplig metodik och forskning dominerar. Det finns aktuella exempel där *árbediehtu* inte får gehör i handläggning och beslutsfattande när den ska tillämpas tillsammans med vetenskaplig, teknisk, materiell kunskap som därmed ses som mer relevant. Det gäller bland annat förvaltningsverktyget för förekomst av stora rovdjur baserat på toleransnivå för rennäringen, där samebyarnas lokala kunskaper av andra instanser anses sakna tillräcklig trovärdighet om den inte är verifierad av akademisk forskning.¹⁹ Det krävs därför en långsiktig och uthållig strategi för att befästa *árbediehtu* som ytterligare en källa till information hos offentliga institutioner och myndigheter som hanterar olika samiska frågor.

Enligt regleringsbrevet ska Sametinget arbeta med samisk traditionell kunskap, dess betydelse för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald och hur verksamheten bidragit till att uppnå målen i Agenda 2030. Sedan 2005 har Sametinget kontinuerligt arbetat med traditionell kunskap i samarbete Centrum för biologisk mångfald (CBM) och Naturvårdsverket, bland annat genom det nationella programmet för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald (NAPTEK). Vidare har Sametinget och Naturvårdsverket föreslagit åtgärder för att långsiktigt säkerställa att artiklarna 8(j) och 10(c) i FN:s konvention om biologisk mångfald genomförs i Sverige.²⁰

En central åtgärd som Sametinget föreslår är att Sametinget ges det nationella samordningsansvaret (fokalpunktsansvar) kopplat till genomförandet av artikel 8(j) när det gäller samisk kunskapstradition och samiska förhållanden. Sametinget ser att detta ansvar även kan kopplas som en naturlig del av det ökade myndighetsansvar Sametinget kommer att ha när en konsultationsordning träder i kraft. Det finns flera befintliga samiska föreningar, organisationer och institutioner som samlar in, dokumenterar och kartlägger *árbediehtu*.²¹

Även flera universitet och forskningsinstitut samlar in och kartlägger samisk kunskap och genomför givande arbete med frågor kopplade till genomförande av artikel 8(j) och som därmed besitter relevant kunskap och erfarenhet i dessa frågor. Sametinget anser att det är viktigt att deras arbete fortsatt stöttas och möjliggörs. Fokalpunkten är länken mellan Sverige och konventionen om biologisk mångfald i arbetet med artiklarna 8j och 10c. Det internationella arbetet med dessa artiklar fokuserar helt på urfolkens kunskapstradition. De enda andra länder i EU som har fokuspunkter för dessa artiklar är Frankrike, Finland och Malta. Det finländska fokalpunksansvaret är helt inriktat på den samiska traditionen, även om det ligger inom den statliga miljöförvaltningen, och kan jämföras med det ansvar som Sametinget föreslår ha. Därmed är Sametinget en utmärkt fokuspunkt för artiklarna 8(j) och 10(c) i Sverige.²²

Ansvarighet

För att samerelaterad forskning ska utföras med ett samiskt urfolksperspektiv och på så sätt vara avkoloniserat från västerländskt forskningsparadigm, måste forskningen vara ansvarsutkrävande, det vill säga att samer som deltar har insyn i forskningen och kan utkräva ansvar för forskningsprojekt, att forskningen följer de samiska etiska riktlinjerna för hur forskningen får bedrivas och att forskningsprocessen ses om ett ge-och-ta-förhållande där relationer, ömsesidighet och respekt är grundläggande. Samiska värdegrunder och kunskaper ska värderas, erkännas och vägleda forskningspraxis. Målsättningar på kort sikt (upp till 5 år) är:

- ✓ Sametinget ska tillvarata och dokumentera forskningsetiska frågeställningar som kommer upp i samband med den samiska sanningskommissionen.
- ✓ Sametinget ska verka för en utveckling av samiskt inflytande över forskning genom att ansvara för att etiska riktlinjer tas fram som gäller samerelaterad forskning. Sametinget ska därför inledningsvis arbeta för att upprätta ett nätverk för att lyfta frågan i samarbete med samiska organisationer, föreningar m.fl. och forsknings- och utbildningsinstitutioner samt myndigheter och organisationer med anknytning till forskning. Förslagsvis bör riktlinjer för etisk forskning i en samisk kontext utformas gemensamt i de olika länderna i Sápmi. Det finns goda exempel som kan utgöra grund för både övergripande och områdesspecifika forskningsetiska riktlinjer, exempelvis i Norge, men även internationella forskningsetiska riktlinjer för urfolkforskning i Australien, Kanada och Nya Zeeland.
- ✓ Sametinget ska stödja olika former av mentororganisationer för samerelaterad forskning som gör det möjligt för forskningen att ha nära kontakt med samiska kunskapsbärare för att på så sätt tillförsäkra att forskningen blir etiskt riktig, relevant och värdefull för alla deltagare (se även föregående kapitel om förslag på mentorsprogram om samiska språk).
- ✓ Sametinget ska verka för delmålet att skapa ett eget forskningsetiskt råd. Detta bör bestå av samiska kunskapsbärare och forskare som arbetar utifrån samiska forskningsetiska riktlinjer. På sikt bör målet vara att skapa ett forskningsetiskt råd som är gemensamt för alla länder inom Sápmi. I samband med att forskningsetiska riktlinjer tas fram (se ovan) och nätverk för detta upprättas, inleds även arbete för att utreda ett eget forskningsetiskt råd.
- ✓ Sametinget bör verka för att det ska finnas en specifik samisk del i det svenska nationella digitala etikansökningssystemet.
- ✓ Sametinget ska arbeta för att det ska finnas samisk representation i en eller flera av etikprövningsmyndighetens verksamhetsregioner.

BAKGRUND

Urfolks kunskapskapssystem är grundläggande och av största vikt för urfolk. Men även för det intellektuella, sociala och kulturella kapitalet för resten av världens befolkning, då de ger avgörande insikter för frågeställningar inom modern forskning, som exempelvis för att förstå klimatförändringen i historiskt perspektiv eller för att införa äldre synsätt på jordbruk för att hantera utmaningar i modernt lantbruk. Urfolkskulturer lär oss att kunskap är grundläggande för överlevnad och att bevarandet och överföringen av kunskap är ett heligt förtroende. Urfolk förstår att med kunskap följer ansvar och att detta ansvar måste bibehållas till nytta för framtida generationer. Vetenskapliga institutioner måste i sin tur ta ett större ansvar gentemot urfolk när det gäller forskningsmetoder och användningen av urfolkskunskaper genom att svänga av från den historiska positionen att betrakta ursprungsfolk om ett forskningsobjekt. Det pågår en svängning från forskning *om* till forskning *med* som fokuserar på att bygga respektfulla relationer med urfolk, där forskningens nytta och metoder definieras av urfolk, och där ägarskapet av urfolkskunskaper är riktig värderade och erkända.

Urfolkskunskap lärs och överförs genom språk, relationen till land, släkt och kulturell praxis. Ur urfolksperspektiv handlar forskning om att söka kunskap och om att skapa relationer med äldre och de som kan, förstår och arbetar med riktlinjer och etik som vägleder forskningspraxis. Att arbeta med ett urfolksmetodologier innebär att forskaren tar instruktioner från någon med kunskap och inom den relationen är ömsesidighet en nyckel till ett lyckat resultat, alltså "du ger mig och jag ger dig". Forskaren har ett ansvar att ge något i utbyte för den kunskap som tas emot. Syftet och förhållandena kring forskningen är av största vikt och forskarna har ett ansvar att visa externa observatörer att forskningen initierats av urfolkssamhället, leder till en direkt nytta och möter aktuella behov som identifierats av samhället. Det finns också en förväntan att forskaren visar ett i förväg, direkt, personlig och återkommande engagemang för och i relation med urfolket och deras samhälle som ingår i forskningen och att den framtida nytta ökar för både människorna och samhället.²³

Frågan om den samerelaterade forskningens relevans för det samiska samhället samt andra närliggande frågor med etiska beröringspunkter har diskuterats i Sápmi i många år. I Norge har frågan om etisk medvetenhet och etiska riktlinjer i samband med samisk forskning varit aktuell sedan 70-talet då Nordiskt Samiskt Institut i Kautokeino inrättades och krav ställdes på att samiskrelaterad forskning skulle utgå från samiska perspektiv. I Sverige har etikfrågor kopplat till samiskrelaterad forskning uppmärksammats i mycket begränsad omfattning inom akademiska sammanhang. I Kanada, Australien och Nya Zeeland finns däremot sedan länge etiska riktlinjer för urfolksforskning etablerade utifrån urfolkens värderingar, behov och krav. I dessa länder som länge haft etiska riktlinjer för urfolksforskning ifrågasätts inte vare sig syftet eller behovet av dessa, utan forskning ska bedrivas utifrån urfolkets önskemål och behov för att anses som legitim och vetenskaplig.²⁴

Även förslaget för Nordisk Samekonvention innehåller (Artikel 24) en skrivning om forskning:

"Staterna ska skapa goda förutsättningar för forskning och forskningssamverkan som är av betydelse för det samiska samhället. Sådan forskning ska bedrivas med beaktande av vedertagna forskningsetiska regler och med hänsyn till de internationella principer som anammats gällande forskning om urfolk."²⁵

I etiska riktlinjer för urfolksforskning återkommer några punkter som är gemensamma och viktiga inför utformandet av samiska forskningsetiska riktlinjer, här följer en sammanfattning som kan bilda grund för samiska forskningsetiska principer:

- Riktlinjerna måste utformas ur ett urfolksperspektiv och utifrån urfolksrätten så som den formuleras i internationella deklamationer och konventioner, och det är av yttersta vikt att de inte utformas utifrån en västerländsk, majoritetsanpassad mall. Samtidigt måste det framgå att ett urfolksperspektiv inte innebär att grupper av samer företräder en homogen åsikt, utan det måste finnas utrymme för diskussioner och tolkningar beroende på lokala omständigheter.
- Riktlinjerna måste omfatta vikten av att respektera kollektivet och en tidig konsultation i forskningsprocessen på kollektiv nivå, inte bara med enskilda samer.
- I de etiska riktlinjerna måste samiska kunskapssystem och kunskapsteorier framhållas som likvärdiga normgivande västerländska perspektiv.
- Informerat samtycke till medverkan i forskningsprojekt måste också vara möjligt ur ett bredare, kollektivt perspektiv, exempelvis genom ett etiskt råd.
- Samers delaktighet och insyn i forskningsprocessen är viktig för att öka kompetensen hos kunskapsbärarna och utveckla en förståelse för hur forskning kan genomföras i praktiken, vilket ökar möjligheterna för att samer själva blir forskare.
- Strategi för förvaltning, förvaring och bevarande samt dokumentation av insamlad forskningsmaterial bör ingå i riktlinjerna, där ett holistiskt synsätt poängteras. Insamlade material är värdefulla som en del av ett bredare helhetsperspektiv, där balansen mellan människan och omgivande miljö har stor betydelse.
- Riktlinjerna måste ange hur forskaren ska verka för att forskningsresultaten sprids och tillgängliggörs för det samiska samhället för att på så sätt bidra till kunskapsutveckling och ge tillbaka kunskap till det samhälle som undersökts.²⁶

Ekonomiska resurser och starkare infrastruktur

Tillgången till ekonomiska resurser och övriga resurser för samisk forskning och forskningsinfrastruktur i Sverige och Sápmi måste förbättras och utökas markant och är en förutsättning för att de övriga principerna ska kunna tillämpas. Flera av de strategiska delmålen inledningsvis omfattar frågan om den samiska forskningens resurser och infrastruktur. Här följer preciseringar av målsättningarna samt några ytterligare målsättningar på kort sikt (upp till 5 år):

- ✓ Sametinget ska verka för delmålet att ett långsiktigt nationellt samiskt forskningsprogram med permanent finansiering inrättas i Sverige, med norsk modell som förebild. För att uppnå denna målsättning ska regeringen ge Sametinget i uppdrag att göra en genomgripande utredning och analys av samerelaterad forskning i svenska Sápmi och utifrån detta ge rekommendationer hur regeringen ska forma framtidens samiska forskning. Liknande uppdrag gav regeringen Energimyndigheten, Formas, Forte, Rymdstyrelsen, Vetenskapsrådet och Vinnova inför regeringens forskningspolitik 2019.
- ✓ Sametinget ska verka för delmålet att arkivcentrumlösningar för urfolket samernas arkiv etableras (se även kapitel Självbestämmande om kulturarvsfrågan). Sametinget ska verka för att regeringen ger Sametinget i uppdrag att utreda förutsättningarna för centrumlösningar med arkiv som bildats eller samlats in om, av och för urfolket samerna. Utredningen ska ske med utgångspunkt i att Sametinget får utpekat förvaltningsansvar för insamling, bevarande och vetenskaplig bearbetning av samiska arkivsamlingar. I utredningen ingår även att belysa bristen på samlade, koordinerade, relevanta data och statistik om samiska förhållanden som i dagsläget ett stort problem för samisk forskning. Ett nytt statsbidrag ska främja tillkomsten av den nya arkivcentrumlösningen.
- ✓ Sametinget ska verka för delmålet att ett eget forskningsråd med motsvarande funktion som exempelvis Vetenskapsrådet, Formas, Vinnova och Forte upprättas. Ett eget samiskt forskningsråd har större autonomi än ett program under ett annat forskningsråd. En funktion inom forskningsrådet kan vara forskningsförmedling och omvärldsbevakning (se punkt nedan), utlysning av forskningsmedel, främja kunskapsuppbyggnad och stimulera samiskt deltagande inom samisk forskning mm. Slutligen skulle forskningsrådet samverka med universitet och högskolor för att skapa goda samiska forskningsmiljöer, främja samisk utbildning och forskarnivå av hög kvalitet och stödja forskare i början av sin karriär.

- ✓ Sametinget ska verka för delmålet att en funktion med permanent finansiering för forskningsförmedling och omvärldsbevakning av samerelaterad forskning byggs upp. En förutsättning för beslut om vilken forskning som behöver främjas är att det finns god information om den forskning som är utförd och som pågår. Initialt behövs en riktad insats för att sammanställa befintlig forskning i form av databas och bibliotek. Det samiska samhället behöver ha en strategi för att samla in och sprida publicerade forskningsresultat som är relevant för det samiska samhället. Alla enskilda kunskapsbärare har inte resurser att inhämta kunskaper på egen hand. En funktion för forskningsförmedling kan vara en resurs vid sammanställningen av denna strategi.
- ✓ Sametinget ska verka för delmålet att etablera en samisk högskola på svensk sida av Sápmi. Högskolor bedriver både utbildning och forskning. Det finns en samisk högskola i Kautokeino, på norsk sida av Sápmi, sedan trettio år tillbaka. På *Sámi allaskuola* bedrivs forskning och utbildning utifrån samiska perspektiv.
- ✓ Sametinget ska verka för delmålet att tillsammans med Sametingen i Finland och Norge (samt även i framtiden inkludera samer i Ryssland) skapa en gränsöverskridande forskningsinstitution med liknande funktion som forskningsråden har. Denna institution bör vara frikopplad från de olika ländernas strukturer för fördelning av medel och därmed vara fri att fördela medel oberoende av sökandes nationstillhörighet. En viktig roll skulle vara att stödja samisk kunskap, kunskapsförståelse, definition av kunskap och forskning, samt att verka för en stark samisk akademi som är inkluderad i befintliga internationella akademiska strukturer.
- ✓ Sametinget ska verka för delmålet att utreda en etablering av en nordisk samisk forskningsfond för koordinering och samarbete med samiska forskningsmiljöer mm på norsk och finsk sida.
- ✓ Sametinget ska verka för delmålet att det skapas nya institutioner för samisk forskning vid ett eller flera universitet och högskolor. En tänkbar framtida samisk institution kan vara institutionen för *árbediehtu* (jmf. även samiskt resurscentrum för aktionsforskning, kapitel Avkoloniserad forskning).
- ✓ Sametinget bör verka för finansiering för nationellt och nordiskt nätverk för studenter och forskare med intresse för frågor som rör samisk forskning, samt nordisk samisk forskarskola som kan erbjuda kurser för doktorander, samt stärka relationer och nätverk mellan forskare med samiskrelaterade teman i Sápmi.

För att uppnå ovanstående målsättningar avser Sametinget, i samarbete med övriga samiska samhället samt samerelaterad forskning arbeta med följande insatser:

- ✓ Sametinget ska ta fram ett eget förslag till forskningsproposition utifrån samisk värdegrund, Agenda 2030 och en framtida hållbar samisk utveckling.
- ✓ Sametinget ska arbeta för ökat inflytande i dagens forskningspolitik genom att formaliserade regelbundna möten upprättas och genomförs kontinuerligt mellan Vetenskapsrådet och Sametinget, samt att representation av Sametinget finns i nuvarande programkommittéer utifrån samma mandat och principer som övriga deltagare. Sametinget ska också verka för möjligheten att kunna ge förslag på kandidater till Vetenskapsrådets styrelse.
- ✓ Sametinget ska genom nätverk och övriga samarbeten, exempelvis gemensamma projekt, verka för att utöka och fördjupa samverkan med befintliga lärosäten då universiteten och högskolorna har som uppgift att samverka med övriga samhället.
- ✓ Sametinget kan i övrigt arbeta för att etablera egna resurser vid myndigheten för att stödja samisk forskning eller ingå som resurs i andra institutioner kopplade till samisk forskning. En viktig uppgift för denna resurs kan vara att fortbilda och informera organ på olika nivåer, bland annat EU, statliga, kommunala samt privata aktörer om samisk forskning samt främja samverkan och kunskapsutbyte mellan urfolksforskning internationellt. Sametinget kan dessutom verka för att möjligheten att utlysa egna medel till forskning, vilket det Norska Sametinget redan gör.

27

BAKGRUND

Regeringens forskningsproposition från 2016 *Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft* domineras av ett starkt nyttoperspektiv som utgår från att forskning ska användas för att stärka Sveriges tillväxt och konkurrenskraft. En forskningsproposition är det dokument som styr agendan inom svensk forskningspolitik för en rad år framåt och både förstärker och avspeglar den aktuella samhällsdebatten. I 2016 års forskningsproposition saknas innehåll och förslag för samerelaterad forskning och därmed saknas detta även i Sveriges sju nationella forskningsprogram som sträcker sig över tio år fram till 2027. De nationella forskningsprogrammen har egna strategiska forskningsagendor och Sametinget har beretts tillfälle att yttra sig gällande forskningsagendan för två av programmen: Hållbart samhällsbyggande samt Klimat. Formas ansvarar för dessa två program samt Livsmedelsprogrammet. Övriga program är Antibiotikaresistens samt Migration och integration (Vetenskapsrådet) och Arbetslivsforskning samt Tillämpad välfärdsforskning (Forte). Sametinget lyfter i yttrandena till Formas att det inte finns samisk representation vid framtagandet av agendan, varken i Formas forskarråd, programkommittén eller arbetsgruppen. Samerna som urfolk har rätt till inflytande i arbetet och ska ha fullt och effektivt deltagande på alla nivåer.

Utvecklingen av de direkta statsanslagen till forskning och utbildning på forskarnivå under det senaste decenniet har framför allt påverkats av förslag som lagts fram i olika forskningspolitiska propositioner. Sverige är ett av få länder som under perioden satsat på högre utbildning och forskning, när många andra länder istället tvingats skära ner på anslag till universitet och högskolor. I Sverige finansieras forskning av statliga myndigheter, offentliga stiftelser och privata finansiärer. Staten avsätter pengar för forskning ur statsbudgeten varje år. Hälften går direkt till universiteten och högskolorna, resten fördelas till forskare av statliga forskningsfinansiärer och andra myndigheter. Vetenskapsrådet är den största av dessa forskningsfinansiärer. Övriga är bland annat Formas, Forte, Vinnova, Rymdstyrelsen och Energimyndigheten.²⁸

Samisk forskning har haft en positiv utveckling i Sverige. Det saknas dock en nationell basfinansiering för samisk forskning, framför allt forskning som efterfrågas i det samiska samhället. Vidare finns ett brett internationellt samarbete när det gäller samisk forskning med de nordiska länderna. Men en svårighet forskningen lyfter fram är att få finansiering för internationella projekt från alla deltagarländer i Sápmi. En lösning är att respektive nationella forskningsråd tar ett större ansvar för finansiering av gränsöverskridande samiska forskningsprojekt.²⁹ I och med att Sápmi ingår geografiskt i de områden som omfattas av Arktis, Barentsområdet och Nordkalotten, är möjligheter för samverkan och tvärvetenskapliga samarbeten på internationell nivå stora när det gäller samerelaterad forskning. Då samerna även är urfolk finns många presumtiva möjligheter att samverka och på så sätt skapa synergieffekter med forskning kopplat till ursprungsfolk på andra kontinenter, exempelvis Kanada, Nya Zeeland, Australien och Latinamerika.

Avslutningsvis konstaterar Sametinget att ett genomgående problem för samisk forskningen är den osäkra finansieringen. Sametinget anser därmed att det är mycket angeläget att finna former för samverkan när det gäller finansieringsfrågor och resursfördelning i nära samarbete med det samiska samhället. Sametingets nästa steg är att ta fram en operativ handlingsplan i samverkan med övriga samiska aktörer, samiska forskningsinstitutioner och organisationer som ett direkt uppdrag utifrån forskningspolitiska strategin.

Fotnoter och referenser

- ¹ Drugge, Anna-Lill. *Forskningsetik och urfolksforskning* Ingår i: *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* / [ed] Daniel Lindmark & Olle Sundström, Skellefteå: Artos & Norma bokförlag, 2016, s. 191-218.
- ² Ltu. *Luleåforskning spelar roll i Girjasdomen*, 6 februari 2020. <https://www.ltu.se/ltu/media/news/Lulea-forskning-spelar-roll-i-Girjasdomen-1.195588>
- ³ Formas. *Hållbar rennäring och övrig samerelaterad forskning*. Rapport 3:2006, s 42.
- ⁴ I enlighet med definition i Butenschøn mfl. Utredning "Langs lange spor – om samisk forskning og høyere utdanning." 2012.
- ⁵ Inspiration till principerna har Sametinget hämtat från Kanadas strategiska plan för urfolksforskning; *Setting new directions to support Indigenous research and research training in Canada*, 2019-2022, som i sin tur baseras på Kanadas sannings- och försoningskommissions 94 uppmaningar till handling. Innebörden i principerna är dock med största sannolikhet tillämpbara för majoriteten av världens urfolk.
- ⁶ Eallinbiras – vår livsmiljö, Sametingets livsmiljöprogram, i enlighet med reviderad version 2020.
- ⁷ S 16, Sametingets jämställdhetsprogram, 2016.
- ⁸ Sametinget. *Klimatstrategi – Sametingets politiska ställningstagande*, 2019.
- ⁹ Sametinget, *Underlag för Sametingets forskningspolitik (USF)*, 1.2.2-2019-836
- ¹⁰ OECD (2019), *Linking the Indigenous Sami People with Regional Development in Sweden*, OECD Rural Policy Reviews, OECD Publishing, Paris.
- ¹¹ Ds 2017:43, *Konsultation i frågor som rör det samiska folket*.
- ¹² Förhandlingsdelegationens textförslag till Nordisk Samekonvention, 2017. <https://www.sametinget.se/111445>
- ¹³ Sametingets yttrande Ku2019/02112/KL, dnr 4.2.1-2020-339. Betänkandet *Härifrån till evigheten – en långsiktig arkivpolitik för förvaring och kulturarv* (SOU 2019:58).
- ¹⁴ OECD (2019), *Linking the Indigenous Sami People with Regional Development in Sweden*, OECD Rural Policy Reviews, OECD Publishing, Paris.
- ¹⁵ Kanadas strategiska plan för urfolksforskning; *Setting new directions to support Indigenous research and research training in Canada*, 2019-2022, som i sin tur baseras på Kanadas sannings- och försoningskommissions 94 uppmaningar till handling. Innebörden i principerna är dock med största sannolikhet tillämpbara för majoriteten av världens urfolk.
- ¹⁶ Naturvårdsverket & Sametinget, *Traditionell kunskap för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Förslag på åtgärder för implementering av artiklarna 8(j) och 10(c) i konventionen om biologisk mångfald (CBD)*. 2018.
- ¹⁷ Drugge, Anna-Lill. *Forskningsetik och urfolksforskning* Ingår i: *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* / [ed] Daniel Lindmark & Olle Sundström, Skellefteå: Artos & Norma bokförlag, 2016, s. 191-218.
- ¹⁸ Árbediehtu/Árbbediehto/Aerpimaahoe – Sametingets policydokument för traditionell kunskap. 2010, s 9.
- ¹⁹ Naturvårdsverket & Sametinget, *Traditionell kunskap för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Förslag på åtgärder för implementering av artiklarna 8(j) och 10(c) i konventionen om biologisk mångfald (CBD)*. 2018.
- ²⁰ Som ovan.
- ²¹ Som ovan.
- ²² Som ovan.
- ²³ University of South Australia, *Aboriginal Research Strategy 2019-2025*. October 2019.
- ²⁴ Drugge, Anna-Lill. *Forskningsetik och urfolksforskning* Ingår i: *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* / [ed] Daniel Lindmark & Olle Sundström, Skellefteå: Artos & Norma bokförlag, 2016, s. 191-218.
- ²⁵ Förhandlingsdelegationens textförslag till Nordisk Samekonvention, 2017. <https://www.sametinget.se/111445>
- ²⁶ Drugge, Anna-Lill. *Forskningsetik och urfolksforskning* Ingår i: *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* / [ed] Daniel Lindmark & Olle Sundström, Skellefteå: Artos & Norma bokförlag, 2016, s. 191-218.
- ²⁷ Insatsförslag från Sametinget, *Underlag för Sametingets forskningspolitik (USF)*, 1.2.2-2019-836
- ²⁸ Gribbe, J och Skog, H, Universitetskanslerämbetet, rapport 2019:2, *Finansiering av svenska universitet och högskolor: de ekonomiska effekterna av statens styrning 2007-2017*.
- ²⁹ Butenschøn mfl. Utredning "Langs lange spor – om samisk forskning og høyere utdanning." 2012.